

ZAMONAVIY TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA BOSHLANG'ICH SINFLARDA RUS TILI FANINI O'QITILISHINI TAKOMILLASHTIRISH

Ilmiy rahbar: Shodmonov Bahodir Sherkulovich

Obidova Ma'rupa Shoergashovna

*Toshkent viloyati, Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Ta'lim muassasining boshqaruv yo'nalishi 2-kurs magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda rus tili o'qitish metodikasining yangicha yo'nalishlari ochib berilgan. O'quvchilarning rus tili bilim ko'nikmalarini rivojlantiruvchi turli pedagogik usullar va shakllar xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: metodika, klaster metodi, nazorat darslari, didaktik maqsad, noan'anaviy, integratsiyalashgan dars, an'anaviy maktab darslari, ko'nikma

Jamiyatimiz hayotidagi tub o'zgarishlar uning hayotining barcha jabhalariga, jumladan, xalq ta'limiga ham ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, barcha o'quv fanlarini, birinchi navbatda, rus tili va adabiyotini o'qitish jarayoni sezilarli o'zgarishlarga uchragan turli mintaqalarning milliy maktablarida sodir bo'lgan o'zgarishlar muhim ahamiyatga ega edi. Aksariyat respublikalarda shakllangan til vaziyati, ona tilini o'qitishga yetarlicha e'tibor bermaslik rus tili va adabiyotini o'rganishga ajratiladigan soatlarning sezilarli darajada qisqarishiga olib keldi. Shu munosabat bilan rus tili va adabiyoti fanlaridan ushbu fanlarni o'zaro bog'liq holda o'rganish tamoyillari asosida yangi dasturlarni ishlab chiqish masalalari kun tartibida dolzarb bo'lib qoldi.

Bugungi kunda hayotga yangi munosabat, shu jumladan ta'lim tizimiga yangi talablar qo'yildi. Ta'limning asosiy maqsadi nafaqat o'quvchining ma'lum miqdorda bilim, ko'nikma, malakani to'plashi, balki o'quvchini ta'lim faoliyatining mustaqil mavzusi sifatida tayyorlashdir.

Zamonaviy ta'limning markazida o'qituvchining faoliyati turadi. Boshlang'ich ta'lim tizimida rus tili fani markaziy o'rinni egallaydi. Haqiqatni bilish vositasi sifatida rus tili nafaqat lingvistik bilimlarni, balki bolaning intellektual rivojlanishini ham ta'minlaydi, konseptual-kategorik apparatni shakllantiradi, mavhum fikrlash, xotira va tasavvurni rivojlantiradi. So'nggi yillarda, afsuski, o'quvchilar rus tili darslarida qiziqishning keskin pasayishi, bolalarning til ko'nikmalarini kengaytirish, savodxonlik va nutq madaniyatini oshirishga bo'lgan istagi yo'q. Hozirgi kunda barcha o'qituvchilarni qiziqtiradigan eng muhim muammo - rus tili darsining o'quvchilarning asosiy ta'lim va tarbiya shakli sifatida samaradorligini oshirishdir. Bugungi kunda keng qollanilayotgan usullardan biri bu klaster metodi hisoblanadi. Klaster metodi deganda - ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga

undovchi, ta'lim jarayonining markazida bo'lgan ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi o'qitish jarayoni davomida faol ishtirok etadi. Ushbu jarayonda ta'lim oluvchilar o'qib-o'rganishni yuqori darajada bo'lishini, egallagan bilimlarni maqsad va ehtiyojlariga muvofiqlashtirishda tashabbuskorligi va mas'uliyat, qo'llab-quvvatlash amalda bajarish orqali fikrmulohazalar qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

O'qitish jarayonida klaster metodlardan foydalanish o'ziga hos hususiyatga ega. Ta'lim amaliyotida foydalanilayotgan klaster metodi talabalarning fikrlashini kengaytiradi hamda muammoning to'g'ri yechimini topishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Klaster metodi orqali talabalarning bilim, ko'nikma, malakalari, ijodkorligini va faolligi nazariy va amaliy mu'ammolarga bo'lgan qarashlari rivojlanadi.

“Klaster” metodi -- erkin fikrlashning asosiy omili hisoblanadi. "Klaster" metodi talabalarga biror-bir mavzu to'g'risida erkin va ochiq tarzda fikr yuritishga yordam beradigan pedagogik strategiyadir. Bu metod ko'p variantli fikrlashni o'rganilayotgan tushuncha (hodisa, voqea)lar o'rtasida aloqa o'rnatish malakalarini rivojlantiradi

Xuddi shu shaklda o'tkazilgan darslar o'quvchini charchatadi. O'quvchi va o'qituvchi uchun darslarning monoton ekanligi o'quv faoliyatining samaradorligini pasaytiradi. Ta'lim berishga majbur qilmang, balki qiziqish uyg'oting, o'quvchida doimiy bilim olish istagini paydo qilish o'qituvchining vazifasidir. Yosh o'quvchi o'ziga xos yosh xususiyatlariga ega: beqaror e'tibor, vizual-majoziy fikrlashning ustunligi, vosita faolligini oshirish, o'yin faoliyatiga bo'lgan intilish, bilimlarning xilma-xilligi. Bularning barchasi o'qituvchining ishini murakkablashtiradi. Dars davomida bolalarning e'tiborini saqlab qolish uchun faol va qiziqarli fikrlash faoliyatini tashkil etish zarur. An'anaviy ta'lim usullari har doim ham barcha talabalar tomonidan materialning assimilyatsiyasini ta'minlay olmaganligi sababli, darslarda o'quv faoliyatini mohirona tashkil etish kerak bo'ladi. Ushbu faoliyatni shakllantirish uchun sharoit yaratish uchun bilim motivatsiyasini shakllantirish kerak. O'qituvchilarga darslarni tayyorlash va o'tkazishga ijodiy yondashish bolalarga nisbatan ko'p narsani ijobiy o'zgartirishi mumkin. O'quvchilarni faollashtirish, qiziqishni rivojlantirish, ularni bilimga ega bo'lishga undash uchun o'qituvchi ishni va darslarning boshqa shakllarini - ularning qiziqarli navlarini amaliyotga joriy etishi va natijada mualliflik - noan'anaviy darslarni yaratishi kerak. Rus tili o'qituvchisi faqat dars uchun rasmiy talablar bilan boshqarilishi mumkin emas. Uslubiy faoliyatini takomillashtirish uchun o'qituvchi rus tili darslarining an'anaviy va noan'anaviy shakllarini, ularning tipologiyasini, ta'lim tizimida darslarning o'ziga xos xususiyatlarini bilishi kerak.

Dars - o'quvchilar o'rganilayotgan materiallarni (bilim, ko'nikma, dunyoqarash va axloqiy-estetik g'oyalar) o'zlashtirish maqsadida ta'limni tashkil etish shakli.

Asosiy didaktik maqsadga ko'ra, bunday darslar quyidagicha ajratiladi:

- yangi materiallar bilan tanishish darsi;
- o'rganilganlarni mustahkamlash darsi;
- bilim va ko'nikmalarni qo'llash darsi;
- umumlashtirish va bilimlarni tizimlashtirish darsi;
- bilim va ko'nikmalarni tekshirish va tuzatish darsi; - birlashgan (aralash) dars.

O'quv jarayonining asosiy bosqichlari quyidagicha ajratiladi:

- Kirish darslari;
- Materiallar bilan dastlabki tanishish darslari;
- Tushunchalar, qonunlar, qoidalarni o'rganish darslari;
- Bilimlarni amalda qo'llash darslari;
- Aralash yoki kombinatsiyalangan darslar.

Nazorat darslari o'quv jarayoni va uning natijalarini, bilim tizimini o'zlashtirish darajasini (mavzu, bo'lim, butun kurs bo'yicha), o'quvchilarning o'quv-ma'rifiy faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Nazorat og'zaki va yozma ravishda amalga oshirilishi mumkin. An'anaviy yoki muammoli, qiziqarli yoki zerikarli har qanday dars o'z tuzilishiga ega. Darsning bosqichlari darsning ta'lim, tarbiya va rivojlanish funksiyalarini amalga oshirishga qaratilgan maqsadlari va didaktik vazifalari tushunchalarini o'z ichiga oladi. Darsning asosiy tarkibiy elementlarini tanlashda turli yondashuvlar mavjud. Shu bilan birga, darsning umumiy didaktik tuzilishi uchta asosiy (umumlashtirilgan) tarkibiy elementlar bilan ajralib turadi:

- avvalgi bilim va harakat usullarini yangilash;
- yangi bilim va harakat usullarini shakllantirish;
- bilimlarni qo'llash va ko'nikmalar va ko'nikmalarni shakllantirish.

Barchamizga ayonki, an'anaviy maktab darslariga yangi materiallarni o'rganish, bilim, malaka va ko'nikmalarni mustahkamlash, olingan bilimlarni tekshirish va hisobga olish, nazorat ishlarini tahlil qilish, o'rganilganlarni umumlashtirish va tizimlashtirish, mavzuni yoki bo'limni takrorlash kiradi. So'nggi paytlarda ushbu ta'lim shakllari bilan bir qatorda an'anaviy bo'lmagan yoki nostandart ham keng qo'llanilmoqda. Bular: tanlovlar, sayohatlar, integratsiyalashgan darslar, ertaklar, mavzuli o'yin darslari, teatr tomoshalari, «Quvnoqlar va zukkolar» tanlovlari, ekskursiyalar orqali o'quvchilar dasturiy materiallarni tezroq va yaxshiroq o'rganadilar.

Nostandart dars - noan'anaviy (aniqlanmagan) tuzilishga ega bo'lgan, birinchi navbatda, o'quvchilarning qiziqishi, ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga, ularning optimal rivojlanishi va tarbiyasiga hissa qo'shadigan ta'lim darsi.

Darslarning noan'anaviy shakllari darsda yangi materiallarni o'rganishning turli usullarini qo'llash orqali o'quvchilarni uy vazifalari bilan ortiqcha yuklashni bartaraf etishda cheksiz imkoniyatlarni o'z ichiga oladi.

Noan'anaviy darslarga misol sifatida quyidagilarni keltiramiz:

Dars turlari, dars shakllari:

- yangi bilimlarni shakllantirish saboqlari,
- ko'nikma va malakalarni o'rgatish saboqlari,
- bilimlarni takrorlash va umumlashtirish darslari,
- ko'nikmalarni mustahkamlash bilimlarni tekshirish va hisobga olish saboqlariekspeditsiya darslari (sayohat)
- integral darslar-ijodiy seminarlar, amaliy ishlar rol o'ynash o'yinlari: KVN. «Nima?

Qayerda? Qachon?», «Mo'jizalar maydoni», «baxtli tasodif» integratsiyalangan teatrlashtirilgan darslar

- darslar-musobaqalar: test sinovlari, tanlovlar

Bolalar dars-muloqot, dars-konsert, dars-sahna, dars-ekskursiya, dars-sayohat, dars-o'yin kabi darslarni juda yaxshi ko'radilar.

Integratsiyalashgan dars. Integratsiya, bir tomondan, talabalarga «butun dunyo»ni ko'rsatish imkonini beradi. Ta'limga integratsiyalashgan yondashuvning uslubiy asoslari atrof-muhit va uning butun qonunlari haqidagi bilimlarni shakllantirish, shuningdek, fan asoslarini o'zlashtirishda fan va predmetlararo aloqalarni o'rnatishdir. O'quv jarayonining samaradorligi asosan o'qituvchining darsni to'g'ri tashkil etish va darsning muayyan shaklini to'g'ri tanlash qobiliyatiga bog'liq. Darslarni o'tkazishning noan'anaviy shakllari nafaqat o'quvchilarning o'rganilayotgan mavzuga qiziqishini oshirish, balki ularning ijodiy mustaqilligini rivojlantirish, turli bilim manbalari bilan ishlashni o'rgatish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda rus tili darslarida mavzuni o'rganishda bolalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda bola o'zlashtirishi oson bo'lgan she'r, o'yin, maqol, tez aytish, topishmoq, ertaklardan ham unumli foydalanish ularning tillarni o'rganishdagi integratsiyani to'la amalga oshirish imkonini beradi deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Babkina N.V. O'quv jarayonida rivojlanayotgan o'yinlar va mashqlardan foydalanish // Boshlang'ich maktab-1998.
2. Barinova E.A., Bojenkova L.F., Lebedev V.I. Rus tili metodologiyasi. — M., 1974.
3. Bondarenko S.M. Maktabda rus tilini o'qitish metodikasi. — M., 1979.
4. Gubanova O.V. Levkina I. S. Sinfda o'yin texnikasidan foydalanish // Boshlang'ich maktab, 1997.
5. www.ziyonet.uz